

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.8066382>

Заверющенко О. Л.,

*к. філол. н., доцент кафедри документознавства та української мови
Національний аерокосмічний університет ім. М. Є. Жуковського
«Харківський авіаційний інститут»*

Крашанка як символ життя в українських великодніх обрядах

Образ яйця здавна привертав увагу вчених. Яйце як символ Всесвіту є атрибутом Великодня не тільки в українців, а й у багатьох інших народів. Ще задовго до християнства яйце у слов'ян було символом воскресіння, відродження життя у Всесвіті, а також сонця (В. Жайворонок). Святкування Великодня супроводжувалося різноманітними дитячими й дорослими іграми з головним символом свята – крашанками (В. Ткаченко).

По всіх регіонах України виготовляють крашанки у Великодню суботу: варять яйця з лушпинням цибулі або буряком, корою рослин тощо або фарбують їх купованими барвниками. «Перші крашанки фарбували кров'ю або у колір крові... Свячене яйце як символ життя, вірили, набуває магічної сили; червоне яйце (кольору крові Христа) – ознака радості взагалі, а великодньої особливо» (В. Жайворонок).

Як довідуємося з комплексних польових досліджень традиційної народної культури Слобожанщини, здійснених етнографами й фольклористами на чолі з Н. Олійник 1997 р. у Богодухівському, Валківському, Краснокутському, Нововодолазькому районах, які першими заселялися на Харківщині, «на крашанках голочкою малювали хрести. Використовуючи красиві, соковиті кольори, робили писанки. Готуючись до великодніх ігор з яйцями, могли зробити «муляж яйця – обманку». Це яєчко з дерева, пофарбоване, як звичайна крашанка» (Матеріали до фольклорно-етнографічної експедиції «Муравський шлях-97»).

У деяких селах Харківщини «на великодньому столі стояла також миска, в яку заздалегідь насипали землі, посіяли зерна пшениці, вони проросли і утворили зелений килим. В цю миску накладали крашанок» («Муравський шлях-97»). Крім того, що така імітація крашанок на зеленій траві виконує естетичну функцію, крашанки в поєднанні із землею, пророслою пшеницею символізують Світове дерево, першопочаток життя.

Донині збереглася традиція святити в церкві великодні яйця разом з паскою. Цей культурний феномен описав слобідський письменник Г. Квітка-Основ'яненко у повісті «Маруся»: *«Маруся у Великодню суботу сама учинила паску, ...і спеклася паска і висока, і жовта... Полагодила, усе, ...а на самий Великдень уранці з батраками понесла до церкви на посвященіє паску, баранця печеного, порося, ковбасу, крашанок з десяток, сало і грудку солі...»* Перед Великоднем *«з суботи нічого не їли, поки з церкви не поверталися додому. Коли приходили з церкви, все свячене ставили на стіл: паски, хліб, сіль, ковбасу, м'ясо, яйця. Велику паску обкладали крашанками. Христосались всі з яєчком, просили пробачення, бажали щастя на рік, цілувалися і обмінювалися крашанками... Коли сідали їсти, «первим долгом з'їдали крашанку» або «розгівлялися паскою»* («Муравський шлях-97»).

Шкаралупи великодніх яєць не викидали: *«Лушпайки з крашанок давали курчатам, курочкам, щоб неслися. Шкаралупи не викидали надвір, казали: «То буде летюча миша». Їх...кидали в плиту, щоб згоріли, але щоб «шкаралупинку не з'їла миша». А ще ховали шкаралупи з свячених яєць «коло комина в закапелок – хай лежать, вони пригодяться».* Шкаралупи з крашанок збирали годувати птицю («Муравський шлях-97»). Також їх могли кидати в піч, оскільки вона була сакральним місцем в українській хаті: *«...Маруся ...усі крихти, і кісточки, і лушпиння з яєць повкидала у піч...»* (Г. Квітка).

Наші предки наділяли крашанки охоронними властивостями: *«На Великдень радили молодим дівчатам умиватися водою з свяченою крашанкою, щоб красивими бути. Для цього найкрасивішу крашанку клали у воду і вмивались нею (водили крашанкою по обличчю), потім не витирались, а чекали, коли само висохне, – це ж краса»* («Муравський шлях-97»).

Великодня гра крашанками *«навбитки»* і *«качання яйцями»* сягає ще дохристиянських часів (В. Жайворонок). П. Чубинський описав цей великодній звичай так: у другій половині XIX століття в Канівському повіті у навбитки грали парубки лише перші три дні Великодня і на Проводи. *«Крашанками хлопці «грали навбитки»: ...стукали – чия крашанка швидше розіб'ється»* («Муравський шлях-97»). Знаходимо згадку про цю традицію й у поезії Т. Шевченка: *«На Великдень на соломі Проти сонця діти Грالیсь собі крашанками...»*

З крашанками пов'язані й великодні слобожанські звичаї обдаровувати дітей, особливо за христосування (читання величальних

пісень) крашанками, розраховуватися за катання на гойдалці. *«Як ідеши на коліску, треба нести крашанку – роцот з тим, хто організував»... Біля коліски стояла велика череп'яна миска. Крашанку поклав? Ставай колихатись! Каталися по черзі, ото наколишуться всі... А крашанок – повні відра! Всіх же не переїсти». Ввечері збиралися на вулиці, їли яйця, гралися крашанками» («Муравський шлях-97»).*

На Слобожанщині під час Проводів, через тиждень після Великодньої неділі, крашанки разом з пасками кладуть на могили померлих. Діти збирають ці крашанки та з'їдають за царство небесне покійників. *«На гробик ставили паску, крашанки; скільки гробиків, стільки крашанок. Ставили чарочку з горілкою. «Треба трішки вилити на гробик з чарочки, щоб він випив і сказати: «Царство небесне» («Муравський шлях-97»).*

Українці, що вимушено виїхали за кордон як біженці під час повномасштабної війни в Україні, розв'язаної Російською Федерацією 24 лютого 2022 року, дотримуються давньої традиції своїх предків випікати великодні паски та виготовляти крашанки, а також освячувати їх у церкві. Ці народні звичаї гуртують українців-переселенців і допомагають зберегти українську культуру для майбутніх поколінь.

Отже, українська крашанка є символом щастя, здоров'я, світла й сонця, крові Христа, радості його воскресіння, безперервності життя, продовження роду, зв'язку зі світом померлих предків, родичів, моделлю Всесвіту, оберегом, який має очищувальну, сакральну, відновлювальну силу.